

Nr 36.

Ankom till riksdagens kansli den 30 maj 1939 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän förfogandelag m. m.

Genom en den 5 maj 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 284, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga nedan intagna förslag till

- 1) allmän förfogandelag;
- 2) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov;
- 3) lag om ändrad lydelse av 7—11 samt 13 och 14 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag); samt
- 4) lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

I fråga om de skäl som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Gällande lagstiftning angående förfogande.

Enligt 74 § regeringsformen äger Konungen, då enligt beslut av Konungen i statsrådet och efter utfärdande av riksdagskallelse rikets krigsmakt eller någon del därav ställes på krigsfot, i den ordning, på det sätt och på de villkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmes i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag, låta av kommuner eller enskilda utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som må vara att i orten tillgå och som erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses. Med stöd härav ha utfärdats följande nu gällande lagar, nämligen lagen den 31 mars 1938 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslagen), lagen den 9 april 1926 angående anskaffande av fartyg för krigsmaktens ställande på krigsfot (fartygsuttagningsslagen) samt lagen den 27 april 1934 om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslagen).

R e k v i s i t i o n s l a g e n avser att tillgodose den tillfälliga och lokala militära behovstäckningen. Efter mobilisering må Konungen bestämma, att vissa

närmare angivna förnödenheter och tjänstbarheter, som finnas i orten och erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka ej kunna tillgodoses med tillräcklig skyndsamhet på annat sätt, rekvideras från kommuner eller enskilda. Genom rekvisition kunna anskaffas exempelvis kvarter, mat, foder och bränsle, beväpnings- och utrustningspersedlar samt arbetsmanskap. Full ersättning utgår för tjänstbarhet och för med äganderätt övertagna förnödenheter. För förnödenhet, som innehaves med nyttjanderätt, utgår i regel full ersättning för förlorad avkastning och nytta. För avgörande av ersättningsfrågor skola finnas en riksvärderingsnämnd för hela riket och lokala värderingsnämnder. Riksvärderingsnämnden består av ordförande och fyra andra ledamöter, av vilka ordföranden och två ledamöter utses av Konungen för fyra år. För vinnande av erforderlig sakkunskap skola för varje ärende övriga två ledamöter utses av ordföranden bland personer, som finnas upptagna å förslag, vilka kommerskollegium och lantbruksstyrelsen årligen skola upprätta å personer med sakkunskap inom särskilda näringsområden. För detta ändamål skola enligt föreskrifter i tillämpningsförrordningen till rekvisitionslagen kommerskollegium årligen föreslå minst fem personer i var och en av tolv näringsgrupper och lantbruksstyrelsen minst tio personer för lantushållningens olika grenar. Lokala värderingsnämnder skola finnas för varje landstingsområde och för varje stad, som ej deltagar i landsting, samt bestå av ordförande, vald av landstinget eller stadsfullmäktige, samt två ledamöter, utsedda den ene av arméfördelningschef eller militärbefälhavare och den andre av länsstyrelsen, samtliga för fyra år. Kan på förhand lämpligen bestämmas efter vilka pris ersättning bör utgå för fullgjord rekvisition, skola taxor å nämnda pris upprättas. Prissättningen sker med hänsyn till de vid tiden för taxornas upprättande gängse pris. Riksvärderingsnämnden verkställer prissättning i taxa rörande förnödenheter och tjänstbarheter, för vilka sådant finnes lämpligt, antingen för hela riket eller för viss ort, samt bestämmer tillika, vilka förnödenheter och tjänstbarheter, som av de lokala värderingsnämnderna skola prissättas i taxa. Dessa kunna verkställa prissättning särskilt för olika delar av respektive områden. Av de lokala nämnderna beslutade taxor underställas riksvärderingsnämndens prövning. Är taxa tillämplig, fastställes ersättningen av den myndighet, som mottagit det rekvirerade eller har uppsikt över rekvisitionens fullgörande. Om någon förmenar, att tillämpning av taxa på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om ersättning till honom, må han söka ändring hos riksvärderingsnämnden. Finnes ej pris utsett i taxa, bestämmes ersättningen av den lokala värderingsnämnden, såvida ej är fråga om ersättning för kvarter eller om belopp, överstigande 20,000 kronor, då riksvärderingsnämnden bestämmer ersättningen. Ersättningen skall bestämmas med hänsyn till det gängse priset å förnödenheten och tjänstbarheten vid tiden för rekvisitionens utgörande. Ändring i lokal värderingsnämnds beslut i ersättningsfråga sökes hos riksvärderingsnämnden, vars beslut ej må överklagas. Riksvärderingsnämnden har med stöd av rekvisitionslagen upprättat taxor å vissa förnödenheter och tjänstbarheter samt be-

stämt, vilka förnödenheter och tjänstbarheter som skola taxesättas av de lokala nämnderna. I riksvärderingsnämndens taxor upptagas bl. a. järn, textilier, trä, specier, läder och oljor samt löner till chaufförer, maskinister m. fl. I de lokala värderingsnämndernas taxor skola upptagas bl. a. tegel, kött, mjöl, smör och lanthushållningsprodukter samt löner till grovarbetare m. fl. Fartygsuttagningsslagen samt häst- och fordonsanskaffningsslagen medgiva kronan rätt att — likaledes vid mobilisering — taga i anspråk de fartyg, hästar och fordon, som erfordras för krigsmaktens mobiliseringsbehov, samt reglera tillika systemet för de under fredstid behövliga förberedelserna för nämnda behovs tillgodoseende. Syftet med dessa lagar är att bereda möjlighet att redan under lugna tider kunna på förhand träffa sådana anstalter, att vid blivande mobilisering fartyg, hästar och fordon genast kunna tagas i bruk. Enligt fartygsuttagningsslagen skall ersättningen bestämmas efter de grunder, varom i rekvisitionslagen stadgas. Enligt häst- och fordonsanskaffningsslagen skall värdet av det uttagna fastställas av särskilda mönstringsnämnder. Fulla värdet skall ersättas.

Nu nämnda lagar kompletteras av lagen den 31 mars 1938 om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militära förfogandelagen) och lagen samma dag om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov (den s. k. förnödenhetslagen).

Den militära förfogandelagen är avsedd att tjäna som grundval för en mera omfattande behovstäckning. Den kan tillämpas, då rikets försvar eller säkerhet eljest det kräver. Förordnande härom meddelas av Konungen med riksdagens samtycke och må gälla för viss tid eller tillsvidare. Under tid då riksdagen icke är samlad äger Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om riksdagen ej ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats. Sålunda meddelat förordnande må dock ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt. För fyllande av sådana krigsmaktens behov, som ej kunna med tillräcklig skyndsamhet eller för skäligen kostnad tillgodoses genom uppköp i marknaden eller annorledes, äger Konungen förordna, att innehavare av förnödenhet, som är användbar för krigsbruk eller för tillverkning, beredning eller iståndsättande av sådan förnödenhet, är pliktig att mot ersättning avstå densamma till kronan, att dylik förnödenhet skall få beslagtagas, att ägare eller innehavare av fabrik eller annan dylik anläggning skall mot ersättning till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte inredning eller utrustning ävensom vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen, samt att ägare eller innehavare av fabrik eller annan dylik anläggning skall för kronans räkning mot ersättning ombesörja tillverkning, beredning eller iståndsättande av viss förnödenhet. Innehavare av förnödenhet eller av anläggning, vid vilken skall för kronans räkning tillverkas förnödenhet, må utan hinder av förordnande behålla och använda så mycket av förnödenheten, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den, som av honom njuter kost eller stat.

Om vad sålunda får behållas eller användas beslutar länsstyrelsen. Sådant beslut kan överklagas hos Konungen. Beslag skall efter ansökan hävas, om Konungen icke inom vissa tidsfrister förordnar om förnödenhetens avstående till kronan. Förordnande må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag och blir gällande efter delgivning med vederbörande. Förnödenhet, som skall avstås, avlämnas inom tid och å ort inom länet, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat. Ersättning kan i så fall utgå även för forsling. Äganderätten till förnödenheten övergår till kronan vid avlämnandet eller besittningstagandet, dock att kronan redan dessförinnan står faran för förnödenheten. Anspråk på ersättning provas enligt i rekvisitionslagen omförmälda grunder, därvid ersättning för förnödenhet, som skall avstås, bestämmes efter det pris, som gällde vid tiden för förordnandets meddelande eller, om beslag föregått, det pris, som gällde då förordnande om beslaget gavs. Om sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande skall gälla vad i rekvisitionslagen stadgas om likvid för fullgjord rekvisition. Envar är vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet pliktig uppgiva innehavet av förnödenhet.

Man har räknat med, att sedan den militära förfogandelagen trätt i tillämpning, rekvisitionsrättens användning skall i huvudsak endast behöva ifrågakomma inom den egentliga krigsskådeplatsen.

Den s. k. förnödenhetslagen har till syfte att tillgodose vissa speciella behov av förnödenheter vid försvarsberedskap. Denna lag är sålunda avsedd att tillämpas på ett tidigare stadium än rekvisitionslagarna.

Enligt förslag, som framlagts för årets riksdag genom Kungl. Maj:ts proposition nr 291, skall denna lag ersättas med en ny utvidgad beredskapsförfogandelag.

Det civila luftskyddets behov av förnödenheter m. m. tillgodoses genom lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov. Denna lag skall träda i tillämpning då luftskyddstillstånd är rådande. Konungen äger enligt luftskyddslagen den 11 juni 1937 förordna, att riket eller del därav skall försättas i luftskyddstillstånd, om riket befinner sig i krig eller krigsfara. I luftskyddsförfogandelagen stadgas, att länsstyrelse äger, då det provas nödvändigt för luftskyddsändamål, taga i anspråk markområden, byggnader, utrymmen, transportmedel, utrustningspersedlar, materialier och annan egendom, som tillhör eller innehaves av kommuner eller enskilda, m. m. För egendomen lämnas i princip full ersättning, och anspråk på ersättning provas i den ordning som är stadgad beträffande rekvisition för krigsmaktens behov.

Mera vid sidan av nu nämnda förfogandelagar ligger lagen den 17 juni 1932 om skyldighet i vissa fall att tillhandahålla förnödenheter m. m. för ordningens behov. Enligt denna lag skall, då polisstyrka sammandrages för ordningens upprätthållande, länsstyrelsen äga förordna, att ägare eller innehavare av förnödenheter, transportmedel, rum för personal, hästar och fordon ävensom materialier och annat, som är oundgäng-

ligen erforderligt för polisverksamhetens uppehållande och icke med tillräcklig skyndsamhet kan på annat sätt anskaffas, skola vara skyldiga att på anfordran av polischefen i orten eller annat av länsstyrelsen bestämt polisbefäl mot full ersättning tillhandahålla vad sålunda erfordras. Motsvarande skall gälla, när militär personal användes för upprätthållande av allmän ordning.

Översikt över den av världskriget 1914—1918 föranledda allmänna förfogandelagstiftningen.

Under världskriget visade det sig i folkförsörjningens intresse nödvändigt att utrusta de statliga organen med vittgående extraordinära befogenheter för reglering av produktion, omsättning och konsumtion. Redan vid krigets början utfärdades den 9 oktober 1914 en lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara. Genom denna lag erhöll Konungen rätt att i fråga om de viktigaste förnödenheterna fastställa maximipris och förordna om förnödenheternas avstående till kronan mot lösen. Den förfoganderätt för kronan, som härigenom infördes, motsvarade i viss mån den rekvisitionsrätt varom fanns stadgat i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Inlösningsförfarandet vid förfogande ordnades också i väsentlig överensstämmelse med rekvisitionslagens föreskrifter. 1914 års lag, som gällde till och med den 30 april 1915, förlängdes därefter för ett år. År 1916 utbrötos bestämmelserna om maximipris till en särskild lag, vilken liksom den nya förfogandelagen antogs på ett år. Denna uppdelning stod i samband med att omfattningen av den egentliga förfogandelagstiftningen väsentligt utvidgades. Under det att densamma förut huvudsakligen avsett möjlighet att ordna befolkningens förseende med förnödenheter, infördes däri bestämmelser dels om varors avstående för direkt statsändamål, särskilt för krigsbruk, dels ock om förfogande av produktions- och transportmedel för civila och militära syften. Såväl förfogande- som maximiprislagens giltighetstid förlängdes sedermera år från år till 1921, då de upphörde att gälla. I samband med dessa förlängningar utvidgades förfoganderättens tillämpningsområde med ledning av gjorda erfarenheter och lagen fick sin slutliga utformning genom förfogandelagen den 26 april 1918. Innehållet av denna lag var i huvudsak följande.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden ägde Konungen påfordra, att egendom avstodes eller eljest ställdes till förfogande på sätt av det följande framgår. Funnes erforderligt, antingen för tillgodoseende inom riket eller någon del därav eller å särskild ort av befolkningens behov av livsmedel, foder för kreatur, vara, som vore avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet eller för beredande av tillgång till vara, som vore behövlig för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun el-

ler allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna, att vara, som nu vore nämnd eller som kunde användas för åstadkommande, beredande, iståndsättande, tillhandahållande eller transport av dylik vara, ställdes till kronans förfogande, skulle innehavaren vara pliktig att, om Konungen så förordnade, till kronan mot ersättning avstå varan. Vore vara, som på grund av meddelat förordnande skulle avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordrades för varans användande till det därmed avsedda ändamålet, vore innehavaren, om Konungen förordnade, pliktig att, innan varan avstodes eller därefter, låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med varan och ortens sed skulle ha verkställts av innehavaren. För behov som nu sagts ägde Konungen förordna om beslag å varan. Hade ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande innehavaren förpliktats avstå varan till kronan, och ingav han till Konungens befallningshavande en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skulle beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande skedde inom lika tid från utgången av nyss nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs. Där det för tillgodoseende av sådant behov av vara prövades nödigt, att kronan förfogade över fastighet, byggnad eller annan anläggning eller järnväg, fartyg eller annat transportmedel utan att sådan egendom avstodes till kronan, skulle ägare eller innehavare av egendomen vara pliktig att, i den mån Konungen så förordnade, mot ersättning ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav med tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredning eller utrustning. Ägare eller brukare av fastighet, som upplåtes för drivande av jordbruk, ägde dock, där han ej annorstädes förfogade över bostad, att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten. Ägare eller innehavare av byggnad skulle vidare, där det funnes oundgängligen erforderligt för beredande av bostad för husvilla, vara pliktig till kronan mot ersättning upplåta byggnaden eller del därav, så framt den ej av honom eller annan användes till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen avsevärd skada eller olägenhet skulle vållas. Erfordrades att från fastighet tillhandahölles vara, som där frambringades eller funnes tillgänglig, eller att vid fabrik eller annan anläggning tillverkades, bereddes eller iståndsattes viss vara, eller att med järnväg, fartyg eller annat transportmedel verkställdes forsling av viss vara eller av arbetare eller driftspersonal, som för varans framställning eller tillhandahållande erfordrades, utan att kronan i övrigt förfogade över egendomen, skulle ägare eller innehavare av sådan egendom vara pliktig att mot ersättning vidtaga de åtgärder, som för varans frambringande, beredande, tillverkning, iståndsättande eller tillhandahållande erfordrades, eller verkställa sådan forsling.

Utan hinder av förordnande varom nu sagts finge innehavare av vara behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstege oundgängligt behov för honom eller den, som av honom njöte kost eller stat. Innehavare av vara, som skulle avstås till kronan eller tagits i beslag, skulle

vara pliktig upplägga, förvara och vårda den mot ersättning för nödig kostnad därför. Anspråk på ersättning av kronan, som föranleddes av lagen, skulle prövas enligt de grunder, om vilka förmäldes i gällande lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Detta innebar, att ersättningen skulle beräknas efter det avståddas fulla värde. Angående sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande skulle gälla vad i samma lag stadgades om likvid för fullgjord rekvisition. Konungen ägde i den mån så prövades nödigt föreskriva, att egendomen skulle avstås eller upplåtas eller arbete utföras icke endast åt kronan utan även åt annan, som i förordnandet bestämdes.

Det ålåg en var att, vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehade i lagen avsedd vara. Värgrade någon vid sådan förfrågan att lämna den begärda upplysningen eller funnes skälig anledning misstänka, att han sökte vilseleda om sitt innehav av varan, ägde Konungens befallningshavande låta verkställa undersökning av salubod, magasin, kontor eller annan lägenhet, varöver han förfogade, samt taga del av hans handelsböcker och andra dylika handlingar. Vad vid sådan undersökning inhämtades finge ej yppas i vidare mån än som erfordrades för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamål. Den, som med vetenskap därom, att förordnande enligt lagen meddelats, olovligen förfogade över, undanstucke, skadade eller förstörde vara eller annan egendom, som förordnandet avsåge, eller eljest åsidosatte vad på honom ankomme till fullgörande av förordnandet eller av eljest enligt lagen behörigen meddelade föreskrifter eller ock att fullgöra honom åliggande skyldighet att taga hand om sådan vara, skulle dömas till böter från och med etthundra till och med tiotusen kronor eller till fängelse. Vore omständigheterna synnerligen förmildrande, finge böterna nedsättas till tio kronor; vore de synnerligen försvårande, finge dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vore, om någon vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt värgrade att lämna upplysning om innehav av vara, eller vid förfrågan eller vid undersökning härom sökte vilseleda om sitt innehav av varan.

De i propositionen framlagda förslagens tillkomst.

I skrivelse den 3 januari 1934 till Kungl. Maj:t från ordföranden i *rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap* framhölls behovet av att vinna klarhet rörande den rättsliga grundvalen för genomförande av den krigs- eller kristidshushållning, som inom kommissionen planerades. Skrivelsen utmynnade i en framställning bland annat rörande omarbetande av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov samt om utarbetande av förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden ävensom till sådana bestämmelser i härmed sam-

manhängande ämnen, som kunde befinnas erforderliga. Sedan Kungl. Maj:t den 16 februari 1934 uppdragit åt särskilt tillkallad sakkunnig (nuv. borgmästaren G. Strandell) att biträda rikskommissionen med ifrågavarande arbete, överlämnade kommissionen med skrivelse den 2 november 1934 till Kungl. Maj:t av motiv åtföljda förslag till lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag), lag om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov samt lag om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag). Dessa förslag ha legat till grund för propositionen nr 3 till 1938 års riksdag och de lagar i ämnet, som den 31 mars 1938 utfärdats (Sv. förf.-saml. nr 87—89). I sin skrivelse den 2 november 1934 framhöll rikskommissionen, att lagstiftningen om rätt för staten att under krig och andra utomordentliga förhållanden tvångsvis förfoga över enskild egendom måste syfta till att tillgodose två till arten ganska skilda ändamål. Först och främst gällde det att reglera den militära behovstäckningen. För den på detta område erforderliga planläggningen krävdes, att en permanent lagstiftning redan under fredstid funnes, som i förväg klart utstakade gränserna för de i och för krigföringen behövliga tvångsförfogandena. Vidare måste de statliga organen utrustas med befogenheter att under tider av svåra ekonomiska rubbningar kunna genomföra en sådan reglering av produktion, omsättning och konsumtion, som krävdes i den allmänna folkförsörjningens intresse. Detta borde uppnås bl. a. genom en allmän förfogandelag efter mönster av under världskriget här gällande lagar. Det syntes icke nödvändigt, att denna lagstiftning vore av permanent natur, utan det vore tillräckligt, att den föreläge utarbetad för att, om förhållandena det påkallade, framläggas till antagande och utfärdande.

I anslutning härtill har rikskommissionen med skrivelse den 27 september 1938 till Kungl. Maj:t överlämnat av motiv åtföljda förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (allmän förfogandelag) samt till lag om överflyttande å statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheter.

Det av rikskommissionen avlämnade förslaget till allmän förfogandelag överensstämde i huvudsak med 1918 års förfogandelag. Förslaget innebar, att Konungen skulle vid krig, krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äga i enlighet med vad i lagen stadgades påfordra, att egendom eller annat mot ersättning avstodes eller eljest ställdes till förfogande för ändamål, varom i lagen förmäldes. Enligt kommissionens mening borde förslag till lagstiftning icke föreläggas riksdagen förrän en sådan krissituation inträdde, som påkallade dess tillämpning. Lagen förutsattes skola erhålla temporär giltighet. I och med att den allmänna förfogandelagen trädde i kraft, skulle den militära förfogandelagen upphöra att gälla. I huvudsakligen två hänseenden innebar förslaget i övrigt avvikelser från 1918 års förfogandelag, nämligen beträffande ersättningens storlek och formerna för ersättningens bestämmande.

Vad angår *ersättningens storlek* stadgades i rikskommissionens förslag i princip, att ersättning skulle utgå med belopp som prövades skäligt med hänsyn till gällande pris. Vidare föreskrevs, att om maximipris åsatts förnödenhet, skulle ersättningen ej få fastställas högre än maximipriset.

Rikskommissionen anförde härom:

Grundprincipen vid taxesättningen enligt rekvisitionslagen är, att pris å arbete och varor skall bestämmas till fulla värdet vid tiden för taxornas upprättande. Denna princip må vara brukbar, då det gäller de tillfälliga uppköp och det 'utfordrande av förnödenheter och tjänstbarheter', som kan ifrågakomma för fyllande av tillfälliga militära behov, men den kan lätt leda till orimliga konsekvenser, då fråga är om prissättningen vid omfattande varuregleringar, varvid de satta priserna kunna bli avgörande för prisförhållanden gestaltning å vidsträckta varuområden, ja för hela prisnivån. Det måste finnas möjligheter att här från statens sida föra en målmedveten prispolitik i samverkan med de statsorgan, som ha att leda hela kris- eller krigstidshushållningen. Under en tid, då fria marknadsförhållanden icke äro rådande, kunna de av tillfällig brist och abnormt stegrad efterfrågan påverkade dagspriserna icke få bli avgörande för prisregleringen å de varuområden, som underkastas det allmännas kontroll, utan man måste utgå från mera objektivt bestämda beräkningsgrunder. Den ledande principen bör därvid vara den — vartill man även i flera av de krigförande länderna, framför allt England, småningom arbetade sig fram — att ersättning vid statliga förfoganden skall ges för nödvändiga kostnader men därutöver såvitt möjligt blott medgivas en skälig vinstprocent. Naturligtvis möta för förverkligandet av ett sådant system mycket stora svårigheter, och det torde knappast vara lämpligt om ens möjligt att i en lag i detalj söka fixera de grunder, varpå prissättningsarbetet bör baseras. I det föreliggande lagförslaget har man därför inskränkt sig till att fastslå den allmänna grundsatsen, att vid statliga förfoganden enligt ifrågavarande lag skall utgå ersättning, som prövas skälig med hänsyn till gällande pris. En sådan grundsats, rätt tillämpad, synes vara ägnad att möjliggöra en prissättning, som tillgodoser förutnämnda önskemål.

Beträffande *formerna för ersättningens bestämmande* innebar rikskommissionens förslag, att riksvärderingsnämndens uppgifter skulle i samband med den allmänna förfogandelagens antagande överflyttas på en ny nämnd, statens värderingsnämnd, som skulle ha en något annorlunda ordnad sammansättning än riksvärderingsnämnden. Föreskrifter om statens värderingsnämnds sammansättning meddelades i förslaget till förfogandelag. Nämnden skulle bestå av tre av Konungen utsedda ledamöter samt dessutom en representant för industrikommissionen och en representant för folkhushållningskommissionen, utsedda av vardera av dessa kommissioner. Konungen skulle äga föreskriva, att nämndens åligganden uppdelades på två eller flera avdelningar, envar med förut nämnd sammansättning. Nämnden skulle äga höra sakkunniga. Enligt förslaget skulle de i rekvisitionslagen omförmälda lokala värderingsnämnderna icke ha någon befattning med värderingarna enligt förfogandelagen. I en särskild lag om överflyttande å statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheter, som skulle utfärdas samtidigt med den allmänna förfogandelagen, föreslogs, att vad i lag

eller författning vore stadgat angående riksvärderingsnämndens åligganden och befogenheter skulle äga avseende å statens värderingsnämnd.

Rikskommissionens förslag har inom justitiedepartementet undergått en förberedande, huvudsakligen formell bearbetning, varefter yttranden däröver i anledning av remiss avgivits av kommerskollegium, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, överståthållarämbetet ävensom länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. Vid kommerskollegiets yttrande har fogats utlåtande från Stockholms handelskammare. I samtliga yttranden har lagstiftningen i princip tillstyrkts.

Förslaget till allmän förfogandelag har därefter undergått ytterligare överarbetning inom justitiedepartementet, därvid vissa jämkningar vidtagits. Under överarbetningen har funnits erforderligt att även vidtaga vissa ändringar i luftskyddsförfogandelagen, rekvisitionslagen samt häst- och fordonsanskaffningslagen.

De i propositionen framlagda förslagens innehåll.

Förslaget till allmän förfogandelag innebär att lagen redan nu skall antagas såsom en provisorisk lag att gälla till och med den 31 mars 1940. Lagen skall få tillämpas, när Konungen med riksdagens samtycke så bestämmer, men om riksdagen icke är samlad skall Konungen kunna meddela förordnande härom, därest riksdagskallelse utfärdas eller riksdagen skall sammanträda inom trettio dagar. Sålunda meddelat förordnande skall dock ej gälla längre än trettio dagar från det riksdagen sammanträtt om det icke inom nämnda tid blir av riksdagen gillat.

Beträffande ersättningsgrunderna har som en allmän huvudregel stadgats, att ersättning vid förfogande skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. Någon uttrycklig bestämmelse om att ersättningen ej får bestämmas högre än maximipris har ej upptagits.

Med hänsyn till att den allmänna förfogandelagen redan nu skall antagas har föreslagits, att rekvisitionslagens bestämmelser om riksvärderingsnämndens sammansättning ändras till huvudsaklig överensstämmelse med vad kommissionen föreslagit beträffande statens värderingsnämnd, och att riksvärderingsnämnden bibehålles såsom centralt organ även sedan förfogandelagen trätt i tillämpning. Av de ledamöter i nämnden, som enligt förslaget skulle tillsättas av industrikommissionen och folkhushållningskommissionen, skulle, innan sådana organ kommit till stånd, den ene utses av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen. Bestämmelserna i förslaget till allmän förfogandelag om statens värderingsnämnds sammansättning ha därför utgått och den särskilda lagen om överflyttande till statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheterna har icke upptagits bland förslagen.

Åtskilliga mindre betydande ändringar i förhållande till 1918 års lag föreslås därjämte. Härom hänvisas till propositionen.

Förslagen till ändringar i övriga lagar avse huvudsakligen ersättningsreglerna och bestämmelserna om formerna för ersättningens bestämmande.

Angående innebörden av förslagen anför *föredragande departementschefen* i propositionen:

»Erfarenheterna från det senaste världskriget giva vid handen, att det vid krig eller krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden kan vara nödvändigt att företaga ingripande åtgärder av olika slag i syfte att reglera produktion och konsumtion av förnödenheter, som äro av vikt för folk- eller krigshushållningen. Under världskriget gavs i sådant hänseende åt Kungl. Maj:t bland annat en vidsträckt rätt att förfoga över förnödenheter, som voro av vikt för befolkningen eller det allmänna.

Det nuvarande tidsläget måste anses oundgängligen kräva, att frågan om en beredskapslagstiftning av detta slag upptages till övervägande. Från rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har också förslag här- om inkommit till Kungl. Maj:t. Den närliggande frågan om prispolitiken under utomordentliga förhållanden och en lagstiftning om maximipris kommer senare i dag att anmälas av chefen för finansdepartementet.

De hos oss nu gällande förfogandelagarna avse huvudsakligen militära förhållanden. De viktigaste av dessa lagar äro den militära förfogandelagen, som tillgodoser krigsmaktens omedelbara behov av förnödenheter i allmänhet vid krig eller krigsfara, och rekvisitionslagen, som avser de mera tillfälliga och lokala behoven av förnödenheter vid mobilisering.

Enligt såväl rikskommissionens förslag som det remitterade förslaget skulle i händelse av krig, krigsfara eller eljest utomordentliga, av krig föranledda förhållanden antagas en förfogandelag, utformad i nära anslutning till de under världskriget gällande allmänna förfogandelagarna. Denna lag skulle emellertid icke föreläggas riksdagen, förrän en situation inträtt, som kunde antagas påkalla lagens tillämpning. Sedan lagen trätt i kraft, skulle den militära förfogandelagen upphöra att äga giltighet.

Det torde vara uppenbart, att under utomordentliga situationer en allmän förfogandelagstiftning icke kan undvaras. Visserligen är det önskvärt, att de regleringar med avseende å produktion och konsumtion, som vid dylika tillfällen kunna finnas erforderliga, såvitt möjligt ske med stöd av frivilliga överenskommer. Med hänsyn, bland annat, till den organisation, som numera i motsats till förhållandena under det senaste världskriget är uppbyggd för avsättningen av de viktigaste livsmedlen från jordbruksproduktionen, torde också större möjligheter till frivilliga överenskommer vara för handen än under nyssnämnda kristid. I sista hand måste emellertid medel finnas att även utan enskildas biträde kunna vidtaga åtgärder, vilka ur det allmännas synpunkt framstå såsom nödvändiga och ändamålsenliga.

En lagstiftning av den art, varom här är fråga, måste uppenbarligen lämna möjlighet att snabbt, smidigt och effektivt ingripa med de åtgärder, som påkallas av de skiftande förhållanden, vilka kunna uppkomma vid ett krisläge. Det synes därför ofrånkomligt att giva en dylik lagstiftning en avsevärd räckvidd. Lagstiftningen bör emellertid komma till användning endast

i utomordentliga situationer och på grund av synnerligen starka skäl. Förfoganden med stöd av densamma böra självfallet icke givas större omfattning än som oundgängligen påkallas av förhållandena. I ett yttrande har ifrågasatts att införa särskilda, mera begränsade regler om förfogande, avsedda för mindre allvarliga situationer. Detta synes varken vara erforderligt eller lämpligt. I dylika fall torde finnas goda utsikter att genom frivilliga avtal med exempelvis sammanslutningar av producenter eller återförsäljare komma till rätta med föreliggande svårigheter.

Att såsom rikskommissionen föreslagit uppskjuta den erforderliga lagstiftningen till dess en aktuell krissituation inträtt anser jag ej tillrädligt. Det måste vara av största vikt att omedelbart vid uppkomsten av en sådan situation kunna igångsätta de regleringar inom folk- eller krigshushållningens område, som kunna vara påkallade. Över huvud måste man bereda sig på att ett krisläge kan uppstå hastigare än vad man tidigare föreställt sig. Ett önskemål är vidare, att de principer, varå lagstiftningen bygger, granskas av riksdagen redan innan en situation inträder, som kan påkalla lagstiftningens tillämpning.

I anslutning till vad rikskommissionen föreslagit och vad som stadgades i kristidens förfogandelagar torde böra gälla, att lagstiftningen skall kunna sättas i tillämpning vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Med hänsyn till de genomgripande verkningar, som förfoganden med stöd av en lagstiftning av förevarande art kunna medföra för den enskilde, bör uppenbarligen under tid då riksdagen är samlad fordras riksdagens samtycke för att lagstiftningen skall få tillämpas. Det torde emellertid vara nödvändigt att bemyndiga Konungen att under tid, då riksdagen ej är samlad, meddela förordnande härom. I detta hänseende kan ledning hämtas av bestämmelserna i militära förfogandelagen. I likhet med vad där stadgas bör gälla, att Konungen skall vara pliktig att innan Konungen meddelar sådant förordnande utfärda riksdagskallelse, såvida ej riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Om av Konungen meddelat förordnande ej blir av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, bör detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Det torde kunna förutsättas, att Konungen ej använder sig av detta bemyndigande, om ej väsentliga olägenheter skulle vara förbundna med ett uppskov. I sådana utomordentliga situationer, som här avses, är det självfallet, att Konungen har behov av riksdagens stöd.

Det må anmärkas, att vad nu anförts i allt väsentligt synes äga motsvarande tillämpning även i fråga om lagstiftningen om maximipris. Sålunda torde en av riksdagen godkänd maximiprislagstiftning böra föreligga redan före ett krisläge, som kan påkalla lagstiftningens tillämpning, för att vara färdig att komma till användning så snart av krig eller krigsfara föranledda utomordentliga förhållanden det påkalla. I förslaget till maximiprislag har chefen för finansdepartementet också anslutit sig till denna uppfattning.

I och med att en förfogandelag av nu föreslagen natur antages kommer

den militära förfogandelagen icke längre att ha någon uppgift att fylla, varför densamma kan upphävas.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår är rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag beträffande de särskilda bestämmelserna om förfoganden i huvudsak uppgjort efter mönster av 1918 års förfogandelag. Innehållet i sistnämnda lag var resultatet av ett under flera år fortsatt lagstiftningsarbete, varvid tillfälle gavs att småningom utfylla de luckor, som vid tillämpningen framträtt. Ett för en kommande kris avsett förslag till ny förfogandelag synes därför i stort sett kunna grundas på stadgandena i nämnda lag. Endast i två mera väsentliga hänseenden förekomma i rikskommissionens förslag vissa avvikelser från 1918 års lag, nämligen med avseende å dels ersättningens storlek vid förfogande, dels ock formerna för ersättningens bestämmande.

Vad först angår frågan om *ersättningens storlek* hänvisade 1918 års förfogandelag härutinnan till då gällande rekvisitionslag, enligt vilken ersättning för i anspråk tagen egendom skulle utgå efter fulla värdet. Samma princip tillämpas jämväl enligt 1938 års rekvisitionslag och övriga nu gällande förfogandelagar.

I rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag stadgades, liksom enligt det remitterade förslaget, att den ersättning skulle utgå, som prövades skälig med hänsyn till gällande pris. I motiven anförde kommissionen, att ersättning i anledning av förfoganden borde givas för nödvändiga kostnader och därutöver såvitt möjligt med en skälig vinstprocent.

Ersättningsbestämmelsernas avfattning torde emellertid icke giva uttryck åt den innebörd de enligt motiven avsetts skola äga. Det gällande priset å en vara kan sålunda överstiga omkostnader och skälig vinst. Såsom i ett yttrande framhållits skulle bestämmelserna kunna leda till att den som under fredstid anskaffat ett lager av en viss vara, varå sedan stor knapphet uppkomme med påföljd att priset för varan starkt ginge i höjden, erhöles gottgörelse efter alltför högt pris.

Det synes ej vara möjligt att i lag uttömmande angiva alla de omständigheter, som böra inverka på ersättningens bestämmande vid förfogande. Såsom en allmän huvudregel torde emellertid böra stadgas, att ersättning vid förfogande skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkande förhållanden.

Under världskriget tillämpades den praxis, att när förnödenhet, varå maximipris fastställts, togs i anspråk enligt förfogandelagstiftningen, ersättningen för förnödenheten bestämdes till maximipriset. Någon föreskrift härom fanns dock icke i förfogandelagarna. I rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag har upptagits ett stadgande om att ersättningen ej får bestämmas högre än maximipriset. Emellertid har jag ej ansett, att erfarenheten givit vid handen, att tillräcklig anledning föreligger för att i lagen upptaga en uttrycklig bestämmelse härom.

I motiven till sitt förslag har rikskommissionen anfört, att principen om

ersättning till fulla värdet kunde godtagas, då det gällde sådan rekvisition av förnödenheter och tjänstbarheter, som enligt rekvisitionslagen kunde ifrågakomma för fyllande av tillfälliga militära behov. Det torde dock icke vara lämpligt, att ersättningsreglerna i anledning av statliga förfoganden skola hava olika lydelse i lagar, som kunna komma att tillämpas jämsides och å samma slag av förnödenheter. De nu föreslagna ersättningsreglerna böra därför göras tillämpliga även i fråga om gottgörelse enligt rekvisitionslagen. Detsamma bör även gälla beträffande lagen om förfogande för luftskyddets behov, häst- och fordonsanskaffningslagen samt fartygsuttagningslagen. Jag har därför, i samråd med chefen för försvarsdepartementet, låtit upprätta förslag till motsvarande ändringar i ersättningsreglerna i rekvisitionslagen samt häst- och fordonsanskaffningslagen ävensom, i samråd med chefen för socialdepartementet, till motsvarande ändringar i ersättningsreglerna i luftskydds-förfogandelagen. Däremot erfordras ej någon ändring i fartygsuttagningslagen, då denna beträffande värderingen endast hänvisar till rekvisitions-lagen.

Vad härefter angår frågan om *formerna för ersättningens bestämmande* föreskrevs i 1918 års förfogandelag, att därutinnan skulle gälla vad i rekvisitionslagen stadgades om likvid för fullgjord rekvisition. Den enligt då gällande rekvisitionslag bestämda organisationen för värderingarna utgjordes av en central nämnd för hela riket, riksvärderingsnämnden, och lokala värderingsnämnder, över vilkas beslut besvär kunde anföras hos riksvärderingsnämnden. 1938 års rekvisitionslag överensstämmer med avseende å organisationen för värderingarna i huvudsak med vad sålunda tidigare gällt.

Enligt rikskommissionens förslag skulle emellertid i samband med att förfogandelagen trädde i tillämpning och vissa kristidskommissioner tillsattes, vilket förutsattes skola ske samtidigt, riksvärderingsnämnden ersättas av en central nämnd med något ändrad sammansättning, kallad statens värderingsnämnd. Innan så skett skulle riksvärderingsnämnden fungera som högsta värderingsorgan beträffande rekvisitionsfrågor samt rörande ersättningar enligt förfogandelagen för luftskyddets behov och enligt militära förfogandelagen. Enligt förslaget skulle, då den allmänna förfogandelagen trädde i tillämpning, de lokala värderingsnämnderna icke ha att befatta sig med ersättningsfrågor enligt denna lag, vilka i stället skulle avgöras av den centrala värderingsmyndigheten. De lokala nämnderna skulle i fortsättningen endast verkställa taxesättningar och värderingar enligt rekvisitionslagen och enligt förfogandelagen för luftskyddets behov.

Medan riksvärderingsnämnden består av fem ledamöter, av vilka tre, däribland ordföranden, utses av Kungl. Maj:t samt övriga två ledamöter utses av ordföranden för varje särskilt ärende bland vissa av kommerskollegium och lantbruksstyrelsen föreslagna personer, skulle enligt rikskommissionens förslag statens värderingsnämnd bestå av tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter samt därutöver av två ledamöter, den ena utsedd av industrikommissionen och den andra av folkhushållningskommissionen. Nämnden skulle kunna uppdelas på avdelningar samt vid behov äga höra sakkunniga.

Genom de föreslagna nya grunderna för sammansättningen av den centrala värderingsnämnden erhåller denna en fastare uppbyggnad än den nuvarande riksvärderingsnämnden, vilket är ägnat att medföra ett mera enhetligt bedömande av ersättningsfrågorna. Genom att de centrala organ, som enligt den uppgjorda planen för förvaltningssystemet under en kristid närmast skola handhava krisförvaltningen å industriens och folkhushållningens områden, skola utse två ledamöter i nämnden, ökas även möjligheterna för en önskvärd samverkan mellan nämnden och ifrågavarande krisorgan.

Det synes vidare lämpligt, att de lokala värderingsnämndernas befattning med prissättningen under en kristid icke avser ersättning i anledning av förfoganden enligt allmänna förfogandelagen. De lokala värderingsnämnderna togos för övrigt endast i mycket ringa mån i anspråk i fråga om ersättningar enligt kristidens förfogandelagar.

Rikskommissionens förslag innebar såsom förut nämnts, att förslaget till allmän förfogandelag icke skulle föreläggas riksdagen förrän en krissituation inträtt och att genom en särskild lag, som skulle utfärdas samtidigt med förfogandelagen, skulle bestämmas, att riksvärderingsnämndens åligganden skulle överflyttas å statens värderingsnämnd. Om såsom tidigare förordats den allmänna förfogandelagen redan nu antages, torde icke finnas något bärande skäl att giva den centrala nämnden nytt namn. I stället böra rekvisitionslagens bestämmelser om riksvärderingsnämndens sammansättning ändras till huvudsaklig överensstämmelse med vad kommissionen föreslagit beträffande statens värderingsnämnd och riksvärderingsnämnden bibehållas såsom centralt organ även sedan förfogandelagen trätt i tillämpning. Av de ledamöter i nämnden, som enligt förslaget skulle tillsättas av industrikommissionen och folkhushållningskommissionen, torde, innan sådana organ kommit till stånd, den ene böra utses av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen. Sedan kommissionerna tillsatts, synes Kungl. Maj:t böra i administrativ väg förordna, att dessa ledamöter skola utses av kommissionerna. I lagen torde dock endast böra stadgas, att ifrågavarande båda ledamöter skola utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock, om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. Vad i rikskommissionens förslag och det remitterade förslaget stadgas om statens värderingsnämnd bör sålunda i stället ha avseende å riksvärderingsnämnden. Bestämmelserna i förslaget om statens värderingsnämnds sammansättning kunna utgå och den särskilda lagen om överflyttande till statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheterna blir följaktligen icke erforderlig.»

Vid sin granskning av förslaget till allmän förfogandelag har *lagrådet* beträffande de regler om ersättningens storlek, vilka upptagits i 14 §, gjort följande erinran:

»Motiveringen till de i paragrafen upptagna nya reglerna om beräkning av ersättning för förnödenhet eller annat synes giva rum för den tolkningen,

att vid bestämmande av ersättning avgörande vikt skulle fästas vid anskaffningskostnaderna i det särskilda fallet. En sådan tolkning kan emellertid ej gärna vara avsedd. Då i stor utsträckning ersättning skall utgå enligt taxa, följer därav, att för förnödenheter av enahanda slag, som samtidigt tagas i anspråk, ersättningen skall sättas lika, oavsett om vissa ersättningsberättigade, vilkas anskaffningskostnader varit låga, därigenom göra större vinst än andra. Då emellertid paragrafens avfattning är väl förenlig med den tolkning, som här förutsatts vara den riktiga, synes någon ändring av dess avfattning ej vara av nöden.»

I anledning härav har departementschefen anført, att ersättningsreglerna, därest ej i särskilda fall omständigheterna till annat föranleda, synas böra tolkas såsom lagrådet anført.

Lagrådet har mot förslagen till allmän förfogandelag och till ändring i vissa delar av luftskyddsförfogandelagen framställt vissa erinringar, vilka i propositionen blivit beaktade.

Utskottets yttrande.

Det föreliggande förslaget till allmän förfogandelag avser att jämte förslaget till maximiprislag skapa de legala förutsättningarna för tillgodoseendet av statens och befolkningens behov av förnödenheter under utomordentliga förhållanden. Det måste hälsas med tillfredsställelse, att riksdagen redan nu får taga ställning till den beredskapslagstiftning som i sådant hänseende är avsedd att träda i tillämpning.

Förslaget till allmän förfogandelag bygger, såsom av den föregående redogörelsen framgår, i huvudsak på den under världskriget gällande förfogandelagstiftningen. Förslaget ger staten gentemot de enskilda medborgarna vidsträckta befogenheter, vilka man i vanliga fall icke gärna skulle vilja se tillämpade. Det bör därför också vara en huvuduppgift för lagstiftningen att tjäna såsom medel för åvägabringande av godvilliga överenskommelser i lagstiftningens syfte.

De huvudprinciper på vilka förslaget i formellt hänseende vilar finner utskottet böra godtagas. Utskottet ansluter sig sålunda till förslaget, att för lagens sättande i tillämpning i princip fordras riksdagens samtycke, men att möjlighet beredes för Kungl. Maj:t att provisoriskt förordna härom efter riksdagskallelse eller om riksdagen skall sammanträda inom trettio dagar.

Vid granskning av förslaget har utskottet särskilt uppmärksammat de punkter i övrigt, i vilka förslaget mera väsentligt avviker från den under världskriget gällande förfogandelagstiftningen, nämligen frågorna om ersättningens storlek och formerna för ersättningens bestämmande.

Det är uppenbarligen av synnerlig betydelse att *ersättningsreglerna* formuleras på ett sådant sätt, att å ena sidan försök att utnyttja rådande knapphet på förnödenheter för egen otillbörlig vinning förhindras samt att å andra sidan prissättningen icke sker så att den medför produktionsminskning eller

varornas försvinnande från marknaden. I förslagets 14 § har ersättningsregeln formulerats så, att ersättning skall utgå med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. Någon fullt tillfredsställande eller uttömmande regel på detta område torde näppeligen kunna uppställas. Därtill äro förhållandena alltför skiftande. Utskottet anser den föreslagna ersättningsbestämmelsen i 14 § kunna godtagas.

Med avseende å tillämpningen av denna bestämmelse vill utskottet understryka, att undantag från huvudregeln om enhetlig prissättning oberoende av en individuell kostnadsprövning böra ifrågakomma endast i de fall, då den, från vilken förnödenheterna inlösas, i rådande läge kan anses intaga en faktisk monopolställning.

På samma sätt gäller enligt utskottets mening, att kostnadsprövningen, när fråga är om flera producenter eller importörer, bör utgå från de allmänt rådande produktions- eller anskaffningskostnaderna och blott i nyss angivna undantagsfall avse de för det inlösta varulagret nödvändiga produktionskostnaderna.

Vid taxesättning av exempelvis jordbruksprodukter måste särskild hänsyn tagas även till utgifter avseende framtida produktion.

Utskottet vill även framhålla vikten av att uttrycket normal handelsvinst i nämnda paragraf tolkas efter omständigheterna, så att, när införseln och produktionen är av särskild vikt eller förbunden med större risk, ett högre belopp än eljest vid ersättningsberäkningen inräknas såsom vinst.

Vad härefter angår frågan om *formerna för ersättningsbestämmande* är uppenbart, att prissättningen ställer stora krav på de organ åt vilka den anförtros. Av särskild betydelse synes vara, att under en krissituation folkhushållningskommissionen och industrikommissionen komma att vara representerade i riksvärderingsnämnden. Utskottet vill i detta sammanhang understryka angelägenheten av att nämnda kommissioner sammansättas så, att de olika producent- och konsumentintressena därvid bliva på bästa sätt tillgodosedda.

I fråga om den närmare utformningen av de särskilda bestämmelserna i förslaget till allmän förfogandelag har utskottet endast funnit skäl att anmärka följande.

Enligt 4 § kan fastighet tagas i anspråk för kronans räkning med nyttjanderätt. Därvid utgår ersättning jämlikt 14 § andra stycket för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta samt jämlikt 18 § fjärde stycket för skada å eller avsevärd försämring av egendomen. Under världskriget föranledde dylika upplåtelser av skogsavverkningsrätt åtskilliga tvistigheter, särskilt beträffande frågan om den tidpunkt, efter vilken ersättningen skulle beräknas, samt beträffande frågan om ersättning skulle — för det fall att kronan för skogsavverkning förfogat över fastigheten utan att sedermera någon avverkning ägt rum — utgå för förlust som skogsägaren lidit därigenom att han

förhindrats att själv avverka och tillgodogöra sig de högre priser som gällde då kronan tog fastigheten i anspråk. Lagrådet har i anslutning till ett uttalande av föredragande departementschefen framhållit, att om skogsavverkningsrätt tages i anspråk, det ligger nära till hands att låta tidpunkten för själva avverkningen vara avgörande, därest priset stigit eller sjunkit eller taxa ändrats under upplåtelsetiden. Utskottet finner detta vara en tillfredsställande tolkning. Förslagets bestämmelser torde vidare icke kunna grunda någon rätt till ersättning för förlust på grund av att skogsägare själv förhindrats avverka genom ett förfogande av nyss angiven art. Detta torde också anses rimligt, då en dylik ersättningsregel skulle leda alltför långt. Den enskilde måste ju finna sig i att under utomordentliga förhållanden låta sin rätt i viss mån stå tillbaka för det allmännas krav. Emellertid torde det, så långt möjligt är, böra tillses, att förfogande icke i dylika eller andra fall sker på ett sådant sätt, att de enskilda förorsakas onödiga kostnader och obehag. Det synes därför vara lämpligt, att i lagen uttryckligen angives att, därest förfogande på grund av särskilda omständigheter medför synnerlig skada eller olägenhet, ansökan må göras hos Konungen om hävande av förfogandet. Dylik ansökan bör få inlämnas till länsstyrelsen. Föreskrift i sådant syfte torde böra intagas i 8 § första stycket.

Enligt 11 § skall ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vara pliktig upplägga, förvara och vårda den. Ersättning härför utgår enligt 17 §. Under världskriget inträffade ej sällan, att varor, över vilka kronan förfogat, förstördes på grund av bristfällig vård. Till förekommande härav synes i 11 § böra intagas en föreskrift om skyldighet för ägare eller innehavare, som ej tillfredsställande kan fullgöra vårdnadsplikten beträffande förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, att därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen.

Mot övriga lagförslag har utskottet ingen erinran att göra.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra i Kungl. Maj:ts förslag vidtagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

1) Allmän förfogandelag.

Häriigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

ej är samlad, förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om förfogande.

2 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande, vare ägare eller innehavare därav pliktig att, om Konungen så föreskriver, avstå densamma till kronan, i den mån den icke må av ägaren eller innehavaren behållas enligt vad nedan i 10 § stadgas.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berätt skick, som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, vare ägaren eller innehavaren, om Konungen så bestämmer, pliktig att innan förnödenheten avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med förnödenheten och ortens sed skulle hava verkställts av ägaren eller innehavaren, om förnödenheten ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande tillverkas eller eljest framvinnes eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

3 §.

För behov, som angives i 2 § första stycket, äger Konungen föreskriva, att beslag skall läggas å där avsedd förnödenhet. Sådan föreskrift må meddelas jämväl beträffande förnödenhet, som avses i 2 § sista stycket. Då beslag lagts å förnödenhet, må ägare eller innehavare av förnödenheten icke förfoga däröver i vidare mån än i 10 § stadgas.

Har ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till länsstyrelsen en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skall beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller innehavare av fastighet eller byggnad, som enligt föregående stycke upplåtes, är dock berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet eller ock att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställes forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställes, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller innehavaren må ej i vidare mån än i 10 § stadgas förfoga över förnödenhet, som enligt vad nu sagts skall tillhandahållas från fastigheten eller tillverkas vid anläggningen.

6 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

7 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft för belysning, drivkraft eller annat dylikt ändamål eller för att bereda tillgång till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

elektrisk kraft för något ändamål av betydelse för det allmänna, att från starkströmsanläggning tillhandahålles elektrisk kraft för kronans räkning eller att kronan eljest förfogar över anläggningen eller del därav utan att anläggningen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av anläggningen, om Konungen så föreskriver, pliktig att på anfordran av den Konungen därtill bemyndigat tillhandahålla elektrisk kraft från anläggningen för kronans räkning samt vidtaga härför erforderliga åtgärder eller upplåta anläggningen eller del därav till kronan under den tid och i den omfattning, som för varje särskilt fall bestämmes av den, som gjort anfordran.

8 §.

Förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes.

8 §.

Förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. *Menar någon att förfogande på grund av särskilda omständigheter för honom medför synnerlig skada eller olägenhet, må han till länsstyrelsen ingiva till Konungen ställd ansökan om hävande av förfogandet.*

Tages växande skog i anspråk genom förfogande, som avses i 4 eller 5 §, må avverkning bedrivas av kronan eller åläggas ägaren eller innehavaren utan hinder av de inskränkningar i rätten därtill, som må finnas i lag stadgade; dock må avvikelse från vad som är förenligt med god skogshushållning ej ske utan tvingande skäl.

9 §.

Föreskrift enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 § må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften vare gällande mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift, som avser förnödenhet, vilken framvinnes eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten framvunnits eller införts.

10 §.

Har föreskrift meddelats enligt 2 § första eller tredje stycket, 3 § första stycket eller 5 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den, som av honom njuter kost eller stat. Där i särskilt fall synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som förvärvats i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där föregående stycke första punkten vinner tillämpning, äger

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat bestämma, huru mycket av förnödenheten, som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom sådan bestämmelse meddelas, skall icke vara avgörande för frågan om lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförrinnan vidtagit.

Har beslut, som avses i denna paragraf, meddelats av annan än Konungen, må ägaren eller innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhöi del av beslutet anföra besvär hos Konungen; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej Konungen annorlunda förordnar.

11 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den.

11 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den. *Kan ägaren eller innehavaren ej tillfredsställande fullgöra vårdnadsplikten, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen.*

Förnödenhet, som jämlikt 2 § skall avstås till kronan, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet eller angränsande län, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

12 §.

Då förnödenhet i fall, som avses i 2 eller 5 §, avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning, vare kronan ägare av förnödenheten.

13 §.

Meddelas föreskrift, varom stadgas i 2, 4, 5, 6 eller 7 §, äger Konungen tillika förordna, att egendom eller annat skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller forsling verkställas icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes.

Då sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

Om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, m. m.

14 §.

För förnödenhet eller annat, som jämlikt 2 § avstås till kronan eller enligt 5 § ställes till kronans förfogande, för forsling, som enligt sistnämnda paragraf verkställles för kronans räkning, samt för elektrisk kraft, som enligt

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

7 § tillhandahålles för kronans räkning, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

I fråga om egendom, som enligt 4, 6 eller 7 § upplåtes till kronans begagnande, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

15 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 14 § bör utgå, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 14 § angivna grunderna för ersättningens fastställande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxornas upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Taxor, varom i denna paragraf förmäles, upprättas av riksvärderingsnämnden.

Finnes i taxa upptaget pris för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må, där taxans tillämpning skulle på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

16 §.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tidpunkter, nämligen

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 2 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § tredje stycket, då framvinnandet eller införandet skedde, samt

om förnödenhet eller annat enligt 5 § ställts till kronans förfogande, forsling enligt samma paragraf verkstälts för kronans räkning eller elektrisk kraft enligt 7 § tillhandahållits för kronans räkning, då egendomen ställdes till förfogande, forslingen verkställdes eller kraften tillhandahölls.

17 §.

Har ägare eller innehavare av förnödenhet enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenheten, må han därför åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligt. Skall förnödenheten avlämnas å annan ort än den där för-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

nödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 14—16 §§ är stadgat.

18 §.

Skall förnödenhet jämlikt 2 § avstås till kronan eller jämlikt 5 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvallande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, stån- de kronan faran för att förnödenheten av våda förstöres, försämrass eller minskas.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Häves beslag eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av beslaget, gäldar kronan skälig ersättning för skadan.

Har egendom, varöver kronan förfogat jämlikt 4, 6 eller 7 §, lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

19 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställas till beloppet av den myndighet, som Konungen därtill bemyndigat. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmas av riksvärderingsnämnden.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

20 §.

Ersättning enligt denna lag skall, så snart den blivit till beloppet bestämd, gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 13 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökan av den till ersättning berättigade, gälda ersättningen.

21 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningssmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Om uppgiftsplikt.

22 §.

Det åligger en var att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som avses i 2 §, eller i vad mån han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet, som avses i 5 §, eller framställer elektrisk kraft vid anläggning, som avses i 7 §.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skäligen anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet rörande förhållanden, varom upplysning begärts, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Om straff och åtal.

23 §.

Har någon med vetskap därom, att föreskrift meddelats enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, olovligen förfogat över, undanstuckit, skadat eller förstört förnödenhet eller annat, som föreskriften avser, eller underlåtit att fullgöra honom enligt 11 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan förnödenhet eller eljest åsidosatt vad på honom ankommer till fullgörande av föreskriften eller av bestämmelser, som meddelats med stöd av denna lag, straffes med dagsböter eller fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst två år dömas.

Lag samma vare, där någon vid förfrågan enligt 22 § vägrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet rörande i första stycket av samma paragraf angivna förhållanden.

24 §.

Vad som inhämtats genom svar å sådan förfrågan eller vid sådan undersökning eller granskning, som i 22 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med förfrågningen, undersökningen eller

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

25 §.

Fälles någon till straff enligt 23 §, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om den ej kan tillrättas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

26 §.

Brott, som i 24 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 25 § förmäles, tillfalla kronan.

Särskilda bestämmelser.

27 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälla ej längre än till nyss angivna tid; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst fem år. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid förstnämnda tid, eller för upplåtelse, som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

28 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift, varom stadgas i 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk, så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

29 §.

Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt att tvångvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för luftskyddets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag,

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

skall ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även därefter. I 24 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådant under tiden för lagens giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Genom denna lag upphäves lagen den 31 mars 1938 (nr 89) om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag).

2) L a g

angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov.

Härigenom förordnas, att dels 20 och 21 §§ lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov skola upphöra att gälla, dels 5 § 1 och 2 mom. samt 7, 16, 17 och 18 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock nuvarande 22 § i lagen skall betecknas 20 §.

5 §.

1 mom. För åtgärd — — — av kronan.

För egendom, som övertages med äganderätt, lämnas ersättning med belopp, som provas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan de förhållanden.

Då egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för ägaren eller innehavaren förlorade avkastning eller nytta. Har egendomen i följd av dess begagnande för luftskyddsändamål lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

Har åtgärd varom i 4 § 1 mom. sägs vidtagits, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad ägaren eller innehavaren i följd därav fått vidkännas.

2 mom. Ersättning utgår icke till kommun för materiel, som inom luftskyddsområde, vartill kommunen hör, tages i anspråk för ordnings- eller vakttjänst, brandtjänst, indikerings-, sanerings- eller röjningstjänst, reparationstjänst, sjukvårdstjänst eller annan dylik luftskyddstjänst, ej heller för mistad avkastning eller nytta av annan kommunen tillhörig egendom, som tages i anspråk med nyttjanderätt. Beträffande ersättning för sjukhusvård vid krig eller krigsfara gäller vad särskilt är stadgat.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

7 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i egendom, som med äganderätt tagits i anspråk, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för egendom, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet egendom, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

16 §.

Har någon åsidosatt föreskrift eller föreläggande, som meddelats med stöd av denna lag eller enligt 20 § utfärdade bestämmelser, straffes med dagsböter eller fängelse; äro omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vare, där någon i fall, som i 8 § första stycket sägs, mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift om förhållande, som i sistnämnda lagrum avses.

Fälles någon till straff enligt första stycket må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om den ej kan tillrättaskaffas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

17 §.

Innehållet av upplysning, som lämnats enligt 8 §, samt vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, som avses i samma paragraf, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med upplysningens avfordrande eller med undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

18 §.

Brott, som — — — av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 16 § andra stycket förmäles, tillfalla kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

3) L a g

om ändrad lydelse av 7—11 samt 13 och 14 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag).

Häriigenom förordnas, att 7—11 samt 13 och 14 §§ rekvisitionslagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Vid bestämmande av ersättning för förnödenhet eller tjänstbarhet i andra fall än i 5 och 6 §§ avses skola följande grunder tillämpas:

1. För förnödenhet, som övertages med äganderätt, samt för tjänstbarhet skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Nödgas formen — — — tillhörde krigsmakten.

2. För förnödenhet, som tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas ersättning efter den under 1 angivna grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

Då anspann — — — tillryggalagda väglängden.

8 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning bör utgå för fullgjord rekvisition, som avses i 7 §, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 7 § angivna grunderna för ersättningens bestämmande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tidpunkten för taxornas upprättande.

Finnes i taxa upptaget pris för fullgjord rekvisition, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må ersättningen enligt vad i 14 § första stycket sägs bestämmas till högre belopp.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid tidpunkten för rekvisitionens utgörande.

9 §.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom, som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Har skada eller avsevärd försämring uppkommit å förnödenhet, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lämnas skälig ersättning därför.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

10 §.

För forsling av rekvirerad förnödenhet till avlämningsplatsen samt för återforsling av förnödenhet, som efter nyttjande återställs, lämnas ersättning efter vad som finnes skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 7 och 8 §§ är stadgat.

11 §.

För upprättande — — — annorlunda nedan stadgas.

Riksvärderingsnämnden skall bestå av fem ledamöter, där ej enligt vad nedan stadgas annorlunda föreskrives. Konungen utser tre av ledamöterna och förordnar en av dem att vara ordförande. Av övriga ledamöter utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock, om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete.

Om så finnes erforderligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning äger Konungen föreskriva, att riksvärderingsnämnden skall arbeta å två eller flera avdelningar. Varje avdelning skall bestå av fem ledamöter, utsedda på sätt i andra stycket föreskrives. Konungen förordnar vice ordförande att leda arbetet å avdelning, där ordföranden ej tjänstgör. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna å varje avdelning skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete. Ärendena fördelas mellan de olika avdelningarna i enlighet med bestämmelser, som Konungen meddelar efter förslag av nämnden.

Såväl ledamöter som ställföreträdare i riksvärderingsnämnden utses tillsvidare för viss tid, dock högst fyra år.

Lokal värderingsnämnd — — — fyra år.

Uppstår för — — — avsedd nämnd.

13 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, varom förmåles i 8 §, fastställs till beloppet av den myndighet, som för kronans räkning mottagit det rekviderade eller har uppsikt över rekvisitionens fullgörande. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos den lokala värderingsnämnden genom besvär.

Ersättning, som — — — annorlunda stadgas.

Ersättning för — — — omedelbara avgörande.

14 §.

Menar någon, att tillämpning av taxa, varom förmåles i 8 §, på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om honom

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

tillerkänd ersättning, må ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp.

Ändring i — — — genom besvär.

Över beslut — — — ej föras.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Ordföranden och de ledamöter i riksvärderingsnämnden, som utsetts av Konungen i enlighet med hittills gällande bestämmelser, så ock deras ställföreträdare skola fortfarande tjänstgöra under den tid, för vilken de blivit utsedda.

4) L a g

angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

Häriigenom förordnas, att 15 § häst- och fordonsanskaffningslagen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

15 §.

1. Hästar och fordon, som varda inmönstrade och förty skola avstås för krigsmaktens behov, ävensom vid mönstringsförrättning avlämnade tillbehör och förnödenheter inlösas av staten mot ersättning, vilken av vederbörande mönstringsnämnd fastställas till belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Kunna hästar — — — av krigsmakten.

För inställande — — — fastställda grunder.

2. De fastställda — — — Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Stockholm den 26 maj 1939.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Karl Emil Johanson*, *Eskhult*, *Branting*, *Ewerlöf*, *Karl Karlsson*, *Gärde* och *Brandt*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist*, *Lindqvist* och *Hedlund* i Östersund, fru *Östlund** samt herrar *Olsson* i Mellerud, *Gezelius*, *Werner* i Höjen* och *Hansson* i Vännäsby*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.